

N. Bašić: Lebđenja hrvatskoga pravopisa

Objavljeno Četvrtak, 09 svibnja 2013

17:00 Dodajte komentar Autorska napomena uz članak

Lebđenja Hrvatskoga pravopisa:

Po izlasku Hrvatskoga pravopisa Babića, Finke i Moguša godine 1994. zamolio me glavni urednik časopisa Jezik i jedan od suautora, akademik Stjepan Babić, da za časopis Jezik napišem osvrt, što sam i učinila. Kad je osvrt pročitao, nije mogao prihvatiti kritičke primjedbe te ga je odbio objaviti u izvornom obliku i predložio mi da napišem više manjih strukovnih članaka o prijepornim pitanjima. To pak ja nisam mogla prihvatiti nego sam ga, iz strukovnih razloga, odlučila tiskati u obliku u kojem je prvotno nastao. Prije tiskanja dala sam ga na recenziju profesorima B. Lászlóu i J. Siliću. Članak je objavljen u časopisu Vijenac 22. veljače 1996. (str. 10.-11.) te se ovdje donosi bez ikakvih izmjena kao prinos aktualnoj pravopisnoj raspravi. Naslovni lik „lebđenje“ ostao je prijepornim i danas među jezikoslovcima, iako je riječ o pitanju koje je u međuvremenu riješeno u našem jezikoslovlju. Naime, glagoli stanja na -jeti nemaju pasivnoga participa (*bđen, *lebđen, *sjeđen ...) pa se njihove imenice izvode od infinitivne osnove. Kako je hrvatski standardni lik „lebdjeti“, a ne „lebđeti“, glagolska je imenica „lebdjenje“ ili, zbog razjednačivanja, „lebdenje“. Nakon što se bura po objavljivanju ovoga članka stišala, sam me akademik Babić zamolio da izgledimo nedorazum i da se pridružim radu na dotjerivanju Hrvatskoga pravopisa, što sam rado i sa zahvalnošću prihvatila, jer držim da je, osim znanstvene utemeljenosti, suradnja među kolegama, i kad su im pogledi različiti, jedini put u izradbi normativnih priručnika. Akademik Babić pokazao je i u ovom primjeru svoju veličinu i mudrost pa mu još jednom zahvaljujem na strpljivosti i svoj suradnji proteklih godina. Lebđenja hrvatskoga pravopisa Pitali su me jednom kojim pravopisom pišem — Boranićevim, novosadskim, londoncem ili Silić–Anićevim? — Petim — odgovorila sam — uzimam iz svakoga najbolje. Sličnu je mogućnost na predstavljanju novoga Hrvatskoga pravopisa u lipnju 1994. dopustio i jedan od trojice njegovih autora, Stjepan Babić. Na pitanje koga obvezuje novi Hrvatski pravopis, odnosno obvezuje li javne ustanove, škole, TV i radio, odgovorio je da ne obvezuje one koji znaju bolje, one koji znaju više. Babićev je odgovor bio i duhovit i simpatičan, no, šalu na stranu, Ministarstvo kulture i prosvjete Republike Hrvatske odobrilo je uporabu Hrvatskoga pravopisa u osnovnim i srednjim školama Republike Hrvatske 18. travnja 1994. i time je Babić–Finka–Mogušev Hrvatski pravopis postao službenim u najvažnijem dijelu hrvatskoga javnog korpusa — u obrazovnom sustavu. Iako on izrijeком nije obvezatan u javnoj uporabi, ipak se predmnijeva da će za njegovim rješenjima i prijedlozima posegnuti velik dio onih koji žive od riječi, kao i oni koji u pisanju dvoje, pa im je takav priručnik poput kruha. A i njegovi bi ga autori htjeli vidjeti takvim, dapače, kad ne govore prigodice, onda se slažu s mišljenjem da je „pravopis propis“ i kad se jednom pojavi da ga se moramo „striktno držati“. To piscima pravopisnih priručnika nameće promišljen, ozbiljan, sustavan i pedantan rad, a dobro poznavanje jezika kojemu pravopis pišu te kulturološkoga i sociološkoga okružja u kojem se hrvatski standard oblikovao razumijeva se samo po sebi. Je li bilo tako i s novim Hrvatskim pravopisom? Njegovim se autorima ne može poreći dobra nakana, no čini se da i prepreke nisu bile male. Pravopis je rađen javno, dijelom poduprt stavovima najuglednijih hrvatskih znanstvenih i kulturnih ustanova, ali ipak on je autorsko djelo trojice jezikoslovaca i odraz, velikim dijelom, njihovih pogleda na pravopisnu problematiku, koji podliježu javnoj raspravi. A da se i oni sami međusobno ne slažu u istim stvarima, ne pokazuje samo ovaj pravopis, rađen sa stanovitim nedosljednostima, nego i javno priznanje takvih nesuglasja kao normalne pojave pri bistrenju znanstvenih stavova i misli. Bistrenju se ne bi imalo što prigovoriti da nije riječ o priručniku kojim se propisuje hrvatskoj javnosti kako ima pisati, što podrazumijeva da pravopis nužno mora sadržavati znanstveno promišljene, provjerene i ovjerene stavove te u skladu s njima ponuditi konačna rješenja, a one probleme koji su još u

fazi razbistrivanja ostaviti za druga izdanja. Previše politike u jeziku Hrvati s pravopisom u posljednjih sto godina nisu imali sreće, baš kao ni s jezičnom standardizacijom. Naravnoga razvitka nije bilo jer je u jeziku bilo previše Morfonologičari Želimo li biti objektivni i znanstveno poštenu, onda "morfonologičare" moramo podsjetiti da otac hrvatske književnosti, Marko Marulić, piše 1521. libar "u kom se uzdarži istorija svete udovice Judit u versih harvacki složena", pa bi likom harvacki po onome c bio bliži "fonetičarima" iliti daničićevcima, a oblikom istorija prije bi išao u istočni negoli u zapadni jezični krug. Isto tako razvikani fonetičar Karadžić piše 1815-ih srbski, siromaštvo, razstavilo, odteralo, teško, tvrdo, prvi, pa bi, u nekoj pojednostavljenoj shemi, tim likovima bio bliži hrvatskomu negoli srpskomu krugu. politike, tj. nastojanja da se pošto-poto dva slična jezika, koja su se oblikovala u posve različitim povijesnim i kulturološkim okružjima, stope u jedan u mješavini srpskohrvatskoj ili hrvatskosrpskoj. U tom je nastojanju hrvatska sastavnica bila sustavno potiskivana i brisana. Danas kada se može bez političkih pritisaka i kompromisa izgrađivati hrvatski jezik i usavršavati njegov pravopis može se razborito analizirati i proteklo razdoblje. Pri njegovu osvjetljivanju ne treba pretjerivati niti stvari pojednostavljivati do te mjere da se prijelom 19. u 20. stoljeće označuje malone potopom ili sumrakom hrvatskoga jezikoslovlja u smislu utruća hrvatske tradicije zbog uvođenja fonološkoga pravopisa i novih padežnih množinskih oblika. Jest da su na sceni bili hrvatski vukovci, točnije daničićevci, predvođeni Maretićem, ali ne treba smetnuti s uma da u to vrijeme nastaju velika djela posve u duhu hrvatskoga jezičnog nasljeđa, kakav je, primjerice, veliki Parčićev Hrvatsko-talijanski rječnik iz 1901, kojega se pretisak pojavio prošle godine, kao i to da je dio hrvatskih političkih i dnevnih novina godinama nakon uvođenja novoga pravopisa ostao vjeran hrvatskoj tradiciji. Isto je bilo i s knjigama. Izdavači koji nisu bili bliski Akademijinu krugu, tiskali su uglavnom po starim navadama. Jedna ozbiljnija studija jezičnih zbivanja toga razdoblja pokazala bi da hrvatska pravopisna i jezična tradicija ostaju na sceni, doduše kao rukavac, ali dovoljno snažan da burka maticu kad bi se previše udaljavala od domaćih obala. Ne treba zaboraviti da ni Brozov pravopis iz 1892. nije potro najvažnija obilježja hrvatske pravopisne tradicije; dapače sačuvao je hrvatsko rastavljeno pisanje futura, kako ga je još 1836. bio propisao Babukić, morfonološki je u onom dijelu u kojem bi zbog dosljedne primjene fonološkoga pravopisnog načela bilo izbljedjelo značenje pojedinih riječi, odbacuje novoštokavsko najnovije jotovanje i hrvatskiji je od Boranićeva u smislu poštivanja hrvatske pisane tradicije. Želimo li biti objektivni i znanstveno poštenu, onda "morfonologičare" moramo podsjetiti da otac hrvatske književnosti, Marko Marulić, piše 1521. libar "u kom se uzdarži istorija svete udovice Judit u versih harvacki složena", pa bi likom harvacki po onome c bio bliži "fonetičarima" iliti daničićevcima, a oblikom istorija prije bi išao u istočni negoli u zapadni jezični krug. Isto tako razvikani fonetičar Karadžić piše 1815-ih srbski, siromaštvo, razstavilo, odteralo, teško, tvrdo, prvi, pa bi, u nekoj pojednostavljenoj shemi, tim likovima bio bliži hrvatskomu negoli srpskomu krugu. Naime, kad je propisao, Karadžić je naslijedio stari srpski pravopis koji je, kao i hrvatski, uglavnom bio utemeljen na morfonološkome načelu. Besmislene diobe Navedeni primjeri zorno govore koliko su besmislene diobe po kojima bi fonološko ili izgovorno pravopisno načelo bilo obilježje srpskoga jezika, a morfonološko hrvatskoga. Lászlóova analiza starih hrvatskih rječnika pokazuje da je u njima 33% rječničkoga fonda zapisano prema izgovoru, tj. fonološki. I Srbi i Hrvati pisali su, dakle, "miješanim" pravopisom. Kako bi se on razvijao da nije bilo umjetnih zahvata, možemo pretpostaviti na temelju novijih zbivanja. Bjelodano je da hrvatski ide k morfonologizaciji, a srpski, zbog snažna Karadžićeva i poslije Belićeva utjecaja, fonologizaciji. No to ne znači da se i Srbi neće vratiti svojoj starini. Zbog toga bi iz razgovora o hrvatskome pravopisu valjalo isključiti i Srbe i Karadžića ondje gdje im nije mjesto. Da bi se to moglo uspješno obaviti, mora se točno znati što je u hrvatskome jeziku, pa onda i u pravopisu, izvorno hrvatsko obilježje, a što karadžićevština. PromjeneUvriježilo se mišljenje

da pravopis nije dobro mijenjati i da je ustaljeno loše rješenje bolje nego dobro uvođenjem kojega bi se mijenjale navike. To je stajalište neprihvatljivo. Od mijena ne treba bježati. Sva ona pravila koja se tijekom vremena pokažu lošima, nejasnima ili nepotpunima, a napose ona koja potiru znanstveni razlozi, valja mijenjati. I kao što fonološki način bilježenja glasova nije nehrvatska odlika, tako se ni izjednačeni množinski padeži u imeničnoj paradigmi ne mogu proglašavati nehrvatskima jer se nahode u hrvatskih pisaca više od dvjesto godina prije Karadžićeve pojave. Drugo je pitanje kako je ta pojava bila zabilježena u hrvatskim slovnicama i koji su oblici bili normativni. Naravno, to je pitanje gramatičke, a ne pravopisne norme, ali ga ovdje valja spomenuti jer se odnos prema hrvatskoj tradiciji otvara danas i pravopisnim i gramatičkim normativcima. Mišljenja su podijeljena. Jednima je tradicija sto posljednjih godina jezika i pravopisa, drugima dvjesto, trećima petsto. Pred tim su pitanjima stajali i autori novoga Hrvatskoga pravopisa. Uvriježilo se mišljenje da pravopis nije dobro mijenjati i da je ustaljeno loše rješenje bolje nego dobro uvođenjem kojega bi se mijenjale navike. To je stajalište neprihvatljivo. Od mijena ne treba bježati. Sva ona pravila koja se tijekom vremena pokažu lošima, nejasnima ili nepotpunima, a napose ona koja potiru znanstveni razlozi, valja mijenjati. Stoga načelno pozdravljam odluku hrvatskih pravopisaca da se provedu promjene jer je u hrvatskome pravopisu bilo više razloga za to. Jedan od njih može biti i vraćanje starijoj hrvatskoj tradiciji, ali su zanimljiviji i važniji oni razlozi koje nameće pravopisna praksa kad pokazuje da je dio dosadašnjih rješenja dvojben ili loš, kao i oni koje otvara jezična znanost svojim razvitkom. Za jedan dio predloženih promjena hrvatski su pravopisci imali u znanosti čvrsto uporište — pisanje zubnih suglasnika t i d ispred c i č u skupinama -tak, -dak, -tac, -dac, -tka te u tvorbi riječi ispred sufiksa koji počinju glasovima c i č, kao i dvoslovačno pisanje jednosložnoga dugoga jat. Za drugi dio — pisanje polusloženica — nikakva uporišta nije bilo ni u znanosti ni u pravopisnoj praksi, a treći su im problemi promaknuli jer su nekritički preuzimali građu iz dosadašnjih pravopisa i djelomice kretali s krivih polazišta, kakav je, primjerice, samo sinkronijski pristup dvoglasniku /ve/. Da bi najavljenim promjenama osigurali legitimitet, autori su, pod pokroviteljstvom Jezičnoga povjerenstva Matice hrvatske, proveli anketu među najuglednijim hrvatskim kulturnim i znanstvenim ustanovama i, na žalost, dobili odgovore koji su im onemogućili čistu i dosljednu provedbu prvotno zamišljenih promjena. Naravno, može se raspravljati o kompetentnosti anketiranih, o "snazi" njihovih argumenata i (ne)sposobnosti da valjano ocijene prijedloge, kao i o "stanju znanja" u hrvatskim kulturnim i znanstvenim ustanovama u ovom trenutku, ali to ne poništava anketne rezultate. Nedosljedne promjene Takav razvitak događaja autori su morali predvidjeti i imati za nj valjan odgovor. A on je samo jedan: ako se promjene ne mogu provesti sa znanstvenoga stajališta dosljedno i čisto, onda se, u tom trenutku, ne provode nikako. Autori su pokušali anketno ograničenje nadići uvođenjem dvostrukih oblika, ali se ni tom mogućnošću nisu znali dobro okoristiti jer su je se odrekli ondje gdje im je mogla pomoći u čistoći provedbe. Naime, nikakvim jezičnim razlozima ne može se opravdati, primjerice, pisanje oca bez zubnoga t, a kopitca sa t, pisanje sudca bez d, a prdca sa d. Pravopis koji ima previše iznimaka loš je pravopis. A kad su iznimke bez jezičnoga opravdanja, još je gore. Drugi je problem ovoga pravopisa taj što su u stari pravopisni rječnik promjene unošene nedosljedno, napose one kojima je obuhvaćeno jednačenje glasova, pa je raskorak između pravopisnih načela i njihove provedbe u rječniku upravo neshvatljiv. Čitave skupine riječi nisu obuhvaćene novim pravilima, a nema ih ni na popisu iznimaka: haljetak, hitac, hrastak, inorodac, izrastak, kotac, kokotac, kolovrtac, kopitac, listak, metak, nadomjestak, naprstak, nasljedak, oblutak, očevdac, ostatak, ovitak, plastak, podlistak, prirastak, zalistak. Stoga je pravopisni rječnik u tom dijelu posve nepouzdan, što znači neuporabljiv. Naime, ovaj pravopis propisuje da se piše isključivo ovici, ali može se pisati privitci i privici (ne znam što sa svitkom, jer ga nema u rječniku!), moramo pisati meci i hici, ali možemo peci i petci, svici i svitci. Muči li koga genitivni oblik za nazive

biljaka kolovrtca i kopitca, naći će u ovom pravopisnom rječniku da treba napisati kolovrca, ali kopitca. Zašto? Ne znam. Isto tako ne znam zašto se u genitivu smije napisati samo leca (< ledac), a u nominativu množine može i ledci uz leci. A što s otpadcima? Ovaj pravopis uči da mi je pisati otpaci ili otpatci. Ali mi kaže da mogu pisati napredci, predci i podbradci uz napreci, preci i podbraci. Za neke promjene u ovom pravopisu autori nisu ni tražili suglasnost javnosti, a ne vidim da je bilo razloga za promjene. Mislim na pisanje polusloženica, tj. riječi i pojmova sastavljenih od dviju imenica. Dosadašnja pravopisna praksa bila je jasna i dosljedna: ako se obje imenice dvoimeničnoga pojma sklanjaju, pišu se rastavljeno, ako se prva ne sklanja, među njima se piše spojnica. Sadašnjim prijedlozima ovaj je, inače posljednjih godina učvršćen sustav, temeljito uzdrman i uvedena je jedna nova pravopisna kategorija upravo nepodnošljiva naravi hrvatskoga jezika. Riječ je o rastavljenom pisanju dvoimeničnih pojmova u kojima se prva imenica ne sklanja: general bojnik džez glazba, Kaštel Gomilica! Praznina u pismu među dvjema imenicama u hrvatskome jeziku nedvosmisleno je značila i mora i ubuduće značiti sklonljivost prve. Svi prijedlozi koji idu protiv toga upravo aksiomatskoga načela hrvatskoga pravopisa pogubni su i za sam ustroj hrvatskoga jezika. Koliko je ovaj prijedlog prijeporan, najbolje pokazuje pokušaj njegove provedbe u Pravopisnome rječniku. Tu je toliko nedosljednosti da bi lektori, i onako na zlu glasu, kad bi ga se zaista pridržavali, postali još omraženijima. Polusloženice S tim u vezi također valja upozoriti na prijepornost i neodrživost § 300.2a i 294. U prvom se ističe kako se polusloženicama ne smatraju imenične sveze u kojima je prvi dio "nesklonjiva tuđa pridjevna riječ ili riječ koja se može smatrati nesklonjivim pridjevom kao, primjerice, drap tkanina, alt saksofon, džez glazba, panama šešir, pepita tkanina, portabl televizor. Ovdje je pitanje doživljuje li se prva riječ u pojedinim slučajevima kao imenica ili već kao pridjev. Zapravo je uvijek riječ o vezi dviju imenica u kojima prva ima pridjevu funkciju. Primjerice, engleska veza glass window prevodi se u hrvatskome kao stakleni prozor, a window glass kao prozorsko staklo. Prema tome, u ovakvim vezama najbolje je rješenje čisto popridjevljenje prve imenice, a ondje gdje se to ne može provesti, može se učiniti dvoje: ili riješiti pojam kao polusloženicu ili kao sraslicu. Paragrafom 294. obuhvaćeno je pisanje dvočlanih imena naseljenih mjesta kojima je prvi dio apozicija ili riječ u apozicijskoj službi. Ta se imena sada pišu rastavljeno s izričitom napomenom da im se sklanja samo drugi dio! Nekoć su to bile polusloženice sa spojnicom među dvama članovima i nije bilo nikakve zabune što se sklanja, a što ne sklanja. Polusloženice Za neke promjene u ovom pravopisu autori nisu ni tražili suglasnost javnosti, a ne vidim da je bilo razloga za promjene. Mislim na pisanje polusloženica, tj. riječi i pojmova sastavljenih od dviju imenica. Dosadašnja pravopisna praksa bila je jasna i dosljedna: ako se obje imenice dvoimeničnoga pojma sklanjaju, pišu se rastavljeno, ako se prva ne sklanja, među njima se piše spojnica. Sadašnjim prijedlozima ovaj je, inače posljednjih godina učvršćen sustav, temeljito uzdrman i uvedena je jedna nova pravopisna kategorija upravo nepodnošljiva naravi hrvatskoga jezika. Prema ovom pravopisu više nitko neće znati je li bio u Mariji Bistrici ili u Marija Bistrici. Autori nas, osim toga, krivo uče da je ime Kloštra Ivanića Ivanić Kloštar! Jest Ivanić- Grad, ali su Kloštri Ivanički i Podravski i govori se: bio sam u Ivanić-Gradu, ali živim u Kloštru Ivaniću, dakle, drugomu se sklanja i prvi i drugi dio. U Uvodu ovoga pravopisa autori upravo govore o problemu pisanja višečlanih imena naseljenih mjesta, domaćih i stranih, te ističu da se pišu rastavljeno. Kao primjer navode se Ivanić Grad, Spišić (sic!) Bukovica i San Marino. Autori su vjerojatno htjeli pojednostaviti pravopisna pravila, ali su napravili višestruku pogrešku. Prvo, ne može hrvatskim pravopiscima San Marino nalagati kako da pišu Špišić- Bukovicu. San Marino je strano vlastito ime i već kao takvo ulazi u hrvatski jezik s dijelom ograničenja. Dobro je poznato da se neki afrički ili azijski toponimi ne mogu u hrvatskome sklanjati jednostavno stoga što im se ne može odrediti rod. Taj je primjer i inače loše odabran jer je riječ ne samo o vlastitome stranom imenu, već i o imenu s ograničenjem. Naime, u istome

ovom pravopisu u § 260. čitamo da determinativni dijelovi imena ostaju nepromijenjeni, a u § 262. među determinativne dijelove ubrajaju se i dijelovi u zemljopisnim imenima kao Saint, San, Sankt, Sao...! Naravno da hrvatsko jezično okružje tipa Ivanić Grad, Stari Grad i Starigrad valja riješiti hrvatskim pravopisnim sredstvima. Ako mi spojnica između Ivanića i Grada kaže da je prvi dio nesklonjiv, zašto se tim jakim pravopisnim sredstvom ne bih okoristila i odmah razlučila tip Ivanić-Grada od Kloštra Ivanića ili pravopisno neprijepornoga Staroga Grada? Uz to je pitanje izravno vezan i problem položaja vlastitih imena u pravopisu. Tu valja revidirati temeljna polazišta. Autori Hrvatskoga pravopisa ne priznaju kategoriju posebnoga položaja vlastitih imena u jeziku i njihova nepodvrgnuća pravopisnim pravilima. To se osobito vidi u pristupu toponimima, etnicima i kteticima, ali i u inače prijepornom pristupu čakavskom i kajkavskom sloju u standardnome hrvatskom. Tu se još uvijek osjećaju prejaki tragovi vukovaca. Dug prema narječjima Ne vidim bitnu razliku između Babićeve interpretacije glasa /č/ u pridjevu bašč/ćanski i Daničićeva pisanja Dionice mjesto Delnice. Ne prihvatimo li činjenicu da, primjerice, u čakavskim kteticima funkcionira čakavski fonološki sustav i da se on glatko prenosi u književni ako bitno ne narušava sustav potomnjega, a upravo ga u ovom primjeru ne narušava, ne možemo dobro rješavati sličnu problematiku. Nepodnošljivo je u istom pravopisu istodobno dopuštati Baščanska ploča i propisivati Mošćenička Draga. Ne možemo naime kajkavskom i čakavskom sloju vlastitih imena nametati štokavsku Prokrustovu postelju i primjenjivati štokavska pravila na neštokavski korpus. Ovdje pred hrvatskim jezikoslovljem stoji i neplaćen dug prema hrvatskim narječjima i njihovu rječničkomu fondu, kojemu bi napokon trebalo šire otvoriti vrata u standardnome jeziku. Tu je posljednjih dvaju desetljeća bilo pomaka na bolje, ali još uvijek ima karadžićevskih zabluda. Napretkom držim i samu pojavu lika baščanski kao moguću dvostrukost, kao i pravopisno ozakonjenje kajkavskoga e u pridjevima tipa čakovečki, ali to je tek malen dio prema onom što bi valjalo napraviti.

Kajkavci su se s pravom pobunili što im je u ovom pravopisu načeta skupina šč u toponimima Budinščak, Kuniščak, Peščenica, Grmoščica, Pušča..., pa se dopuštaju i likovi sa šć. Autor pokušava svoj potez obrazložiti dvama razlozima: postojanjem tzv. srednjega č u kajkavskome narječju, koji da je izgovorno bliži fonemu /č/ nego /ć/, i već dobrano načetim sustavom zbog prilagođivanja kajkavskih osobnih i zemljopisnih imena na -ič standardnom -ić (Drašković, Habelić, Okić, Zaprešić). Razlozi nisu jaki. Kad bi zaista kajkavski fonem /č/ bio izgovorno bliz /ć/, onda bismo u grafiji kajkavskih tekstova nastalih nakon Gajeve reforme tu pojavu nalazili i zabilježenom. Ali u njoj nalazimo samo č. Osim toga, dijakronijske studije o kajkavskome narječju redovito bilježe da štokavskome ć odgovara kajkavsko č. U starim kajkavskim rječnicima postojao je samo jedan znak, dvoslov ch, što govori da nije bilo razlikovanja č i ć. Ako ugledni hrvatski dijalektolozi tvrde da štokavskom ć odgovara kajkavsko č, onda nas to obvezuje na poštivanje kajkavskoga č, odnosno skupine šč, nastale od skj i stj, u vlastitim kajkavskim imenima i kad ulaze u standardni sloj. Kao što su Split, Tisno ili Delnice našli svoje mjesto u standardnome jeziku upravo u tom liku, a ne kao Spljet, Tijesno i Dionice, tako i Pušča, Peščenica, Trgovišće i Grmoščica moraju imati svoje mjesto. I baš se moraju prepoznati kao kajkavski likovi i stajati usuprot štokavskima. Ako je kajkavski sustav i načet u jednoj kategoriji (prezimenam), nemojmo ga jezičnim nasiljem načinjati i u drugoj. Pri tom osnovno polazište mora biti isključivanje usporedbe sa štokavskim i nerazmišljanje što je u štokavskome gdje je u kajkavskome šč, odnosno č. Autori pravopisa upravo pridonose rastakanju kajkavskoga sloja u standardnome jeziku jer ondje gdje su 1974. još dopuštali šč (Peščenica), danas pišu šć. U javnosti se sporilo i o pisanju riječi Mađžar. U § 146. piše da je u "hrvatskoj književnoj tradiciji običnije Mađžar, ali se u novije doba širi Mađar, toliko prije što u kajkavskom i čakavskom narječju nema glasa dž". Nelogično. Ako u kajkavskome i čakavskome nema glasa dž, onda možemo zaključiti da se u njima oduvijek pisalo Mađar (naravno u

odgovarajućim grafijama). Ako se složimo da su čakavska, kajkavska i štokavska pisana tradicija barem istodobne (iako je starinom sačuvanih spomenika prva čakavica), onda ne stoji da je u hrvatskoj književnoj tradiciji običnije Madžar, nego je upravo suprotno. Lik Madžar novijega je postanja i ušao je u hrvatski jezik preko turskoga izgovora. Ndg ili ntg Pitanje ulaska općih imenica iz stranih jezika i njihova uklapanja u hrvatski fonološki sustav te napose onih izvedenih iz stranih vlastitih imena potaknuo je ovaj pravopis predloženim likom rengen, koji je većini neprihvatljiv. Tu nije prijeporno pravilo o izvođenju općih imenica iz vlastitih stranih imena, nego je prijeporna granica fonologizacije do koje se u ovom slučaju išlo. Cijeli pravopis vuče većoj DvoglasnikPravopisno najteže poglavlje hrvatskoga jezika, bilježenje dvoglasnika /ie/, nije, na žalost, zbog anketnih rezultata riješeno ni u ovom pravopisu iako su predlagatelji bili na dobru putu da ga riješe. Tvrdokornost i nerazumijevanje te posve rubni i nevažni razlozi koje su anketirani navodili onemogućili su provedbu jedne dobre zamisli — dvoslovno bilježenje njegova jednosložna duga ostvaraja — koja bi nas, uz ostale prednosti što ih donosi takvo bilježenje, mogla povezati s višestoljetnom hrvatskom pravopisnom tradicijom. morfonologizaciji, a onda se odjedanput pojavljuje lik "kako narod govori". Autori su trebali izabrati između rendgena i rentgena, dakle između d i t, u čem su prethodni pravopisi dvojili, a nipošto uvoditi treći tako fonologiziran lik pravdajući to nepostojanjem slijeda ndg u hrvatskome jeziku. Skupinu ndg ili ntg svatko će pročitati kako zna i može, kao što to čini i s ostalim fonetski neostvarivim slijedovima. Hrvatskoj pravopisnoj tradiciji bliže je bilježenje naslonjeno na izvorni predložak nego apsolutna fonološka prilagodba hrvatskomu, što nije nevažno pri susretu s nepoznatim ili manje poznatim nazivima i pojmovima. Pravopisno najteže poglavlje hrvatskoga jezika, bilježenje dvoglasnika /ie/, nije, na žalost, zbog anketnih rezultata riješeno ni u ovom pravopisu iako su predlagatelji bili na dobru putu da ga riješe. Tvrdokornost i nerazumijevanje te posve rubni i nevažni razlozi koje su anketirani navodili onemogućili su provedbu jedne dobre zamisli — dvoslovno bilježenje njegova jednosložna duga ostvaraja — koja bi nas, uz ostale prednosti što ih donosi takvo bilježenje, mogla povezati s višestoljetnom hrvatskom pravopisnom tradicijom. No u tom je poglavlju još jedan problem. Dvoglasniku /ie/, koji pišemo na mjestu nekadašnjega jata u ovom se pravopisu pristupa isključivo sa sinkronijske razine. Da to nije dobar pristup, najbolje potvrđuje sudbina glagolskih imenica na -nje izvedenih od glagola na -jeti, u kojima je ono je jatovskoga podrijetla. To su glagoli tipa bdjeti, besjedje\|ti (danas besjediti), daždjeti, gorjeti, h(o)tjeti, lebdjeti, smrdjeti, vidjeti, vrtjeti i dr. I ovaj pravopis, poput svojih prethodnika, propisuje likove besjeđenje, lebđenje i vrćenje jer autori, odbacivši dijakroniju, ne vide u njima nekadašnji jat. Riječ je o glagolskim imenicama koje se tvore od infinitivne osnove, pa i one imaju jat. I kao što se raslojavanjem jata spomenuti glagoli u štokavskim govorima nahode u jekavskim, ekavskim ili ikavskim inačicama, tako su i njihove imenice zabilježene u svim trima likovima, što nedvojbeno govori da je tu nekada stajao jat. Likovi s glasom /e/ U starijim hrvatskim rječnicima potvrđeni su likovi bdjenje/bđenje/bdinje, gorjenje/gorenje/gorinje, htjenje/htenje/htinje, vidjenje/videnje/vidinje Proces tzv. najnovijega jatovanja, karakterističan za novoštokavske istočnohercegovačke govore, kakvima je pisao i Karadžić 1818 (đevojka, smrđeti, ćerati, pošljednji), zahvatio je i oblike tih glagola (smrđeti:smrđenje, viđeti:viđenje, vrćeti:vrćenje). Ta je pojava zabilježena i u dijelu hrvatskih govora (dubrovački) koji su se naslanjali na novoštokavske hercegovačke i crnogorske, ali u njima nije provedena sustavno. Primjeri iz starijih hrvatskih rječnika i pisaca pokazuju da nejotirani oblici znatno pretežu pred jotiranim i da je jedini izuzetak imenica viđenje. Dapače, stariji hrvatski pisci, pokazuje građa, prije će posegnuti za ekavskim (letenje, plamtenje, vrtenje) negoli za jotiranim likom. U vezi s tim čuje se i pogrešna interpretacija ekavske inačice na mjestu jata, koja da je srpska. To nije točno. Likovi s glasom /e/ na mjestu staroga jata zabilježeni su u najstarijim hrvatskim pisanim

spomenicima i u čakavskim govorima koji nikada nisu bili u dodiru sa srpskim govorima ne samo u ovim nego i u drugim primjerima. Hoćemo li likove s glasom /e/ u spomenutim glagolskim imenicama interpretirati posljedicom razjednačivanja ili izravnom zamjenom jata sa /e/ u ovom trenutku nije važno. Važno je uočiti da su i oni tu i da su češći od jotiranih. Proces opiranja jotaciji uočuje se i danas u govoru školovanih ljudi i u onim primjerima koje pravopisi već desetljećima propisuju s jotiranim likovima poput lebdjenja ili vrćenja. Jotirani oblici, koji su i u Rječniku JAZU uzeti kao nosive (glavne) natuknice, nametnuti su hrvatskomu standardu pod utjecajem vukovaca i njihove dosljedne primjene novoštokavskoga jezičnog sustava unatoč činjenici što je stanje i u hrvatskim govorima i u pisanim izvorima bilo i jest drukčije. No čini se da danas stanje u hrvatskim govorima bolje poznaju suvremeni srpski lingvisti nego hrvatski pravopisci jer oni u Rečniku SANU bilježe da je u zapadnim krajevima lebdjenje. Nadamo se da će u novome izdanju hrvatskoga pravopisa ta činjenica biti uvažena. I na kraju nekoliko načelnih napomena. Jezgru novoga Hrvatskoga pravopisa čini Hrvatski pravopis iz 1971. istih autora. Poznate su okolnosti u kojima je on nastao i njegova sudbina. Bio je napravljen u rekordno kratkom roku u predahu među dvama uklještenjima hrvatstva — političkom i jezičnom, po izlasku zabranjen i uništen te pretiskan u Londonu. S obzirom na vrijeme i okolnosti u kojima je nastao, bio je najbolje što se u tom trenutku moglo napraviti. Danas međutim, kad su prilike posve drukčije i kad nam svima zajedno više ne stoji beogradski malj nad glavom nema razloga da i njegove stranice u miru ne protresemo. To je obveza hrvatskih jezikoslovaca i pravopisaca prema svima onima koji su zbog hrvatskoga jezika i pravopisa patili i stradavali. To je dug prema nepravedno podcijenjenoj i potisnutoj starini i cjelini hrvatskoga jezika. U tom poslu trebat će mnogo snaga i znanja, ali i zrno mudrosti. Nataša Bašić